

Stručni rad

811.163.4'28(497.16)

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

aleksandar.radoman@fcjk.me

TEMELJNA KNJIGA JEZIČKE MONTENEGRISTIKE

(Adnan Čirgić, *Dijalektolozi i crnogorski jezik*,

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2020)

Knjiga Adnana Čirgića *Dijalektolozi i crnogorski jezik* pripada najužem krugu literature koja utemeljuje modernu jezičku montenegristiku. Ta je knjiga ogledni primjer monografije kakve su montenegristici nasušno potrebne.

Diskurs humanističkih nauka u Crnoj Gori već vijek i po opterećen je snažnim kolonijalnim konceptom. Kao rezultat dobro osmišljene i institucionalno fundirane hegemonijske humanistike temeljni konstituenti crnogorskoga identiteta već stoljeće i po razmatrani su iz rakursa srpske nacionalne ideologije. Tako se o najznačajnijem istorijskom izvoru za srednjovjekovnu crnogorsku istoriju, *Ljetopisu Popa Dukljanina*, pisalo kao o klerikalnoj izmišljotini; crnogorski kasnosrednjovjekovni vladari Balšići i Crnojevići tretirani su kao oblasni gospodari; sintagmem „crnogorski narod“ u etnologiji zamišljen je terminom „plemena Stare Crne Gore, Brda i Hercegovine“; između prve, Njegoševe, i druge, Živkovićeve, *Istorije crnogorskoga naroda* nataložilo se ravno 150 godina tokom kojih se znalo samo za genitivne *Istorije Crne Gore*; crnogorska književnost tretirana je kao regionalni fenomen, izgubljen u naslovima poput *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske* i sl. Sna ga kolonijalnoga diskursa u nauci najizrazitija je bila možda baš u lingvistici. Nakon što je Bečkim, a potom sistematskije i Novosadskim književnim dogovorom nametnut zajednički, vještački srpskohrvatski jezik, nastao kao rezultat potrebe jezičke homogenizacije jugoslovenskoga državnog projekta, legitimitet je stekao i nenaučni, izvedeni termin „srpskohrvatski govori“. U okviru tih govora, a sakriven iza različitih dijalektoloških određenja od sredine XIX vijeka, proučavan je i crnogorski jezik. Paradoks tih izučavanja ležao je u činjenici da je crnogorski jezik njima temeljno opisan, ali je njegov habitus zarobljen brojnim kvazinaučnim nominacijama i vještačkim segmentiranjem na dvije cjeline, obično nazivane istočnohercegovačkim i zetskim/zetsko-lovcenskim/zetsko-sjeničkim i sl. govorima. Napadno uočljiva činjenica da se u tim nominacijama izbjegavao pridjev crnogorski nije promakla ni ve-

likome slavističkome autoritetu Josipu Hammu, koji je takve tendencije sredinom 80-ih godina XX vijeka nazvao ostacima predratne malograđanstvine! No uprkos Hammovu upozorenju i sve snažnijim glasovima dijela crnogorskih naučnih i kulturnih stvaralaca koji od kraja 60-ih godina XX vijeka istupaju s pozicija promotera samosvojnoga crnogorskog nacionalnoga i kulturnoga identiteta, tradicionalističke jezičke koncepcije do dana današnjega imaće snažno uporište u crnogorskim naučnim i obrazovnim institucijama. Najočitiji primjeri svakako su Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Filozofski i Filološki fakultet u Nikšiću. Mitologema o čvrstoj granici koja „govore Crne Gore“ dijeli na dva dijela, pri čemu se neizostavno naglašava da se ti govori ne poklapaju s crnogorskim granicama, i dalje se reprodukuje na katedrama Filološkoga fakulteta, uprkos činjenici da su rezultati istraživanja generacija dijalektologa koji su uglavnom djelovali u okviru serbistike pokazali upravo suprotno stanje, nudeći, zapravo, sliku ujednačenosti crnogorskih govora do nivoa koji ne poznaje nijedan jezik u okruženju, na što je u Crnoj Gori prvi skrenuo pažnju osnivač savremene montenegrstike Vojislav P. Nikčević. Upravo su knjigama Adnana Čirgića *Dijalektologija crnogorskoga jezika* i *Dijalektolozi i crnogorski jezik* ta saznanja prvi put u nas sistematizovana i sagledana iznutra, lišena tradicionalističkoga, vanjskoga političko-ideološkog balasta.

Markantno obilježje palanke je nepraštanje uspjeha i slijepa mržnja prema svemu što iskorači iz normirane prosečnosti. Autor knjige *Dijalektolozi i crnogorski jezik* stoga je konsenzualno jedna od najomraženijih ličnosti u klerofašističkim krugovima, u klanu čuvara tradicionalističke lingvistike i među predstavnicima crnogorskoga medijskog blata. Na bljuvotine kojima ga već više od decenije obasipaju akademskim rječnikom ne može se odgovoriti. Zato o autoru ove knjige ne treba pisati ni prigodno ni pohvalno, već fakto-grafski.

Adnan Čirgić autor je ili koautor 19 knjiga iz oblasti montenegrstike, među kojima i prvih oficijelnih priručnika kao što su *Pravopis crnogorskoga jezika*, *Gramatika crnogorskoga jezika* i *Akcenatski savjetnik crnogorskoga jezika*. Iz domena dijalektologije objavio je prerađenu doktorsku disertaciju *Govor podgoričkih muslimana (sinhrona i dijahrona perspektiva)*, knjige *Rječnik govora podgoričkih muslimana*, *Rječnik negušškoga govora*, *Dijalektologiju crnogorskoga jezika* i *Dijalektologe i crnogorski jezik*, a dijalektoloških radova ima i u njegovim studentskim knjigama *Jezički neprebol* i *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, među kojima je osobito važan rad „Klasifikacija crnogorskih govora“. Bio je uključen u izradu prvih programa za nastavni predmet Crnogorski jezik i književnost, jedan je od autora prvih udžbenika crnogorskoga jezika za sva 4 razreda gimnazije i recenzent

udžbenika crnogorskoga jezika za osnovne škole. Uredio je stotinjak knjiga iz domena nauke o jeziku i nauke o književnosti, priredio desetak izdanja i objavio, u Crnoj Gori i inostranstvu, preko 200 naučnih i stručnih radova iz oblasti montenegristike. Jedan je od autora koji su pisali jedinice za *Enciklopediju slovenskih jezika i lingvistika*. Prijevod *Dijalektologije crnogorskoga jezika* ovih dana biće objavljen u SAD-u, u izdanju prestižne izdavačke kuće Lexington Books. Izlagao je na tridesetak naučnih skupova u Crnoj Gori i regionu i učestvovao u organizaciji dvadesetak simpozijuma i okruglih stolova. Osnivač je i glavni i odgovorni urednik jedinoga međunarodnog filološkoga časopisa u Crnoj Gori *Lingua Montenegrina*, a član je uredništva uglednoga filološkoga časopisa *Zadarska smotra*. Bio je jedan od osnivača i direktor prve specijalizovane naučnoistraživačke institucije iz oblasti montenegristike, Instituta za crnogorski jezik i književnost. Prvi je dekan Fakulteta za crnogorski jezik i književnost. Član je Matice crnogorske i Crnogorskoga PEN centra.

Knjigom *Dijalektolozi i crnogorski jezik* Čirgić se, nakon niza normativnih priručnika i udžbenika, vratio svojoj izvornoj jezikoslovnoj oblasti – dijalektologiji. Ta je monografija suma proučavanja crnogorskih govora i osnova iz koje je iznikla prva *Dijalektologija crnogorskoga jezika* čiji je autor upravo Čirgić. Sabirajući rasute i kvantitativno, pa i kvalitativno neujednačene priloge o crnogorskome jeziku u rasponu od prvih bilježaka Vuka Stefanovića Karadžića 30-ih godina XIX vijeka do našega doba, autor se našao pred metodološkom nedoumicom kako da razvrsta građu i taj problem uspješno riješio tako što je nakon kratkoga, sintetičkoga uvodnog poglavlja „Kratak pregled proučavanja crnogorskih govora“ čitaocima ponudio portrete 32 najznačajnija proučavaoca crnogorskoga jezika. A među autorima koje je Čirgić obradio ima i samoukih autoriteta, poput Karadžića, i seoskih učitelja, etnologa, istoričara, ali ponajviše školovanih lingvista. Za period do 30-ih godina XX vijeka, s izuzetkom Toma Brajkovića, riječ je o lingvistima koji su iz drugih slovenskih sredina stizali u Crnu Goru i ostavili tragove o pojedinim osobinama crnogorskih govora ili, kao što je slučaj s Milanom Rešetarom ili Mječeslavom Maleckim, o širim govornim područjima, dok se tridesetih godina XX vijeka formira prvi talas dijalektologa rođenih u Crnoj Gori, ostvarenih u drugim sredinama ali posvećenih izučavanju crnogorskih govora. Knjigom *Dijalektolozi i crnogorski jezik* Čirgić je, kroz analizu dijalektološkoga rada 32 najznačajnija autora crnogorske dijalektologije, meritorno odgovorio na pitanje zašto se crnogorski govori ubrajaju u najizlučenije u slovenskome svijetu. Osim što je primijenio interpretativnu metodu u izlaganju rezultata dijalektološkoga ispitivanja crnogorskoga jezika, Čirgić je te rezultate podvrgao i kritičkoj prosudbi, ukazujući na elemente ideoloških nanosa i nenaučnih pristupa, prije svega imenovanju i klasifikaciji crnogorskih govora, otvarajući

prostor da se dragocjena građa koja se tiče opisa crnogorskih govora, a koja je nastajala uglavnom u okvirima serbistike ili serbokroatistike, oslobođena tereta ideoloških projekcija, danas tretira kao temeljni segment jezičke montenegristike. Ta je građa, u knjizi akribično kritički analizirana, uostalom, i najbolja potvrda teze o kompaktnosti crnogorskih govora i baza iz koje mogu nastati novi, uporedni monografski opisi crnogorskih govora. Ubrzani procesi urbanizacije i uticaj školstva, međutim, danas ne idu naruku proučavanju onih jezičkih karakteristika koji su se kroz vjekove oblikovali u pojedinim oblastima, pa je građa prikupljena tokom prvih 150 godina proučavanja crnogorskih govora utoliko dragocjenija. Paradoks je, međutim, da danas kad u Crnoj Gori postoji nekoliko jezikoslovnih katedri pa i specijalističke naučnoistraživačke institucije, nema stručnoga kadra koji bi se pozabavio terenskim istraživanjima. U tom smislu Adnan Čirgić danas predstavlja izuzetak među crnogorskim dijalektolozima jer niko s toliko posvećenosti i ozbiljnosti nije pristupio kompleksnoj problematici klasifikacije i opisa crnogorskih govora.

Nema sumnje da je Čirgić u tom domenu dostojan nasljednik plejade vrsnih crnogorskih i južnoslovenskih dijalektologa koji su osobito u drugoj polovini XX stoljeća svojim dijalektološkim radovima doprinijeli da crnogorski govori postanu prepoznatljivi kao najizuzetniji u slavističkome svijetu. No, njegova pozicija u jezičkoj montenegristici nadilazi okvire dostojnoga nasljednika, budući da je njegov rad na sistematizaciji i kritičkoj valorizaciji saznanja iz domena crnogorske dijalektologije pomjerio granice saznanja o tome fenomenu, a dodaju li se tome i njegov standardološki rad te knjige posvećene crnogorskoj usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi, izvjesno je da mu pripada čelno mjesto u savremenoj crnogorskoj filologiji.